

**KONCERTNI PROGRAMI I PLAKATI U ZBIRCI ARHIVSKE
GRAĐE HRVATSKOGA GLAZBENOG ZAVODA U ZAGREBU
1852.-1918.**

CONCERT PROGRAMMES AND POSTERS FROM THE ARCHIVE
COLLECTION OF THE CROATIAN MUSIC INSTITUTE IN ZAGREB
1852-1918

Nada Bezić

Hrvatski glazbeni zavod, Zagreb

nada.bezic@zg.htnet.hr

UDK / UDC 094::766:659.1:78 "1852/1918"
655.1/.3(091)(497.5Zagreb)"1852/1918":78(093)
Istraživanje / Research paper
Primljeno / Received: 15. 3. 2005.

Sažetak

Zbirka arhivske građe Hrvatskoga glazbenog zavoda (ZAG HGZ) u Zagrebu sadrži najveću zbirku koncertnih programa u nas, s oko 9.000 jedinica. Za rad je analizirano oko 580 programa i 38 plakata iz razdoblja od 1852. (tj. godine najstarijeg programa s nazivom tiskara) do 1918. godine. Programi su iz zbirke programa HGZ-a, Hrvatskoga pjevačkog društva "Kolo", skladatelja Milana Stahuljaka i ljubitelja glazbe Ladislava Mihalovića te Marte Šipuš i Branke Lunaček.

Na 404 programa postoji podatak o tiskaru, pa su tako identificirana 23 tiskara u Zagrebu (najzastupljeniji su Ljudevit Gaj, Dragutin Albrecht, Ignjat Granitz i Franjo Bogović), te 18 tiskara u 12 drugih gradova Hrvatske. Neki su tiskari dugoročno surađivali s glazbenim društvima ili čak bili njihovi članovi. Prema nekim pokazateljima, programi su se tiskali u većoj nakladi nego danas, a oglašavanje koncerata (distribucija programa i letaka), kao i prodaja karata, odvijala se i u raznim trgovinama.

Uz osnovne podatke o koncertu, programi oko prijelaza stoljeća počinju donositi i tekstove s biografskim podacima o izvođačima, komentare skladbi, prijevode pjesama, upute publici za praćenje koncerta, reklamne oglase i dr. U grafičkom dizajnu bili su obogaćivani raznim vrstama slova i ornamenta, uporabom boje, a pred kraj 19. st. i fotografijama. U izradi nekih programa i plakata sudjelovali su istaknuti hrvatski likovni umjetnici.

Ključne riječi: Hrvatski glazbeni zavod, koncertni programi, koncertni plakati, tiskarstvo u Hrvatskoj, glazbeni život Zagreba, glazbeni život u Hrvatskoj

Summary

The archives of the Croatian Music Institute (CMI) in Zagreb hold the biggest collection of concert programmes in Croatia, numbering some 9000 items. For the purposes of this paper, about 580 programmes and 38 posters have been analyzed, dating from the period between 1852 (the oldest programme with the name of the printer) and 1918. Programmes have been sampled from the following collections: the CMI collection of concert programmes, the Croatian Singing Society "Kolo", Milan Stahuljak (a composer), and the private collections of music lovers Ladislav Mihalović, Marta Šipuš and Branka Lunaček.

There are 404 programmes containing the information about the printer. Results show that 23 printers in Zagreb have been identified (major printers include Ljudevit Gaj, Dragutin Albrecht, Ignjat Granitz and Franjo Bogović), and 18 printers across 12 other cities in Croatia. Some printers cooperated with the music societies over a longer period of time, or even held permanent membership. Programmes had been printed in bigger editions than is the case today, with a number of stores taking part in announcing concerts, distributing programmes and selling tickets.

Along with the basic information about the concert, programmes from the period around 1900 begin to include texts with biographic information about the performers, the compositions, translations of songs, instructions for the audience, advertisements etc. Regarding typographic design, programmes had various types of letters and ornaments, using colours, and by the end of the 19th century also photographs. Distinguished Croatian artists have contributed to the design of some concert programmes and posters.

Keywords: Croatian Music Institute, concert programme, concert poster, printing in Croatia, music life in Zagreb, music life in Croatia

U proljeće 1827. godine osnovano je u Zagrebu Glazbeno društvo, koje od 1925. nosi ime Hrvatski glazbeni zavod (HGZ).¹ Odmah po osnutku, uprava HGZ-a počela je skupljati građu za knjižnicu, a tijekom proteklih 178 godina zbirka arhivske građe postala je jedna od središnjih za povijest hrvatske glazbe, s najvećom zbirkom koncertnih programa koja sadrži oko 9.000 jedinica, počevši od 1819. godine.

U današnjem poslovanju Zbirke arhivske građe Hrvatskoga glazbenog zavoda (dalje: ZAG HGZ) programi priredaba su među najčešće traženom građom. I premda su poslužili za brojna (ponajprije muzikološka) istraživanja, ipak je o njima do sada premalo pisano,² pogotovo s obzirom na brojnost podataka koje donose o hrvatskoj kulturnoj povijesti. Najbolji uvid u značenje zbirke koncertnih programa HGZ-a pruža knjiga Snježane Miklaušić-Ćeran *Glazbeni život Zagreba u*

¹ Ta je ustanova kroz svoju povijest nekoliko puta mijenjala ime, no radi jednostavnosti u ovom će se radu koristiti samo ono prvo, Glazbeno društvo (Musikverein) i današnje.

² Vidjeti, npr.: Deželić, Velimir st. Dva koncertna oglasa (g. 1819. i 1836.). // Sv. Cecilija 28, 1(1924), 15-17; Bilić, Franjo. Povijesno značenje arhivskih zbirki Hrvatskog glazbenog zavoda. // *Arti musices* 9, 1/2(1978), 107-116.

*XIX. stoljeću u svjetlu koncertnih programa sačuvanih u arhivu Hrvatskoga glazbenog zavoda.*³ Na temelju programa i plakata za 108 koncerata iz razdoblja od 1818. do 1891. godine autorica je analizirala repertoar i protagoniste glazbenog života, što je popratila i nadasve korisnim popisima: glazbene priredbe prema slijedu signatura programa; izvedene skladbe prema abecednom nizu skladatelja, odnosno prema UDK shemi; popis interpretata prema datumima izvedbi odnosno njihov popis abecednim redom. Prvi od navedenih popisa donosi i podatke o tiskarima programa.⁴

Zbirka programa do 1940. godine bila je već prije tridesetak godina obrađena,⁵ na temelju čega su izrađena vrlo korisna informativna pomagala: indeks imena umjetnika izvodilaca, izvodilačkih tijela i priređivača koncerata; indeks imena skladatelja i izvedenih djela, te nešto kasnije kronološki katalog programa.⁶

Godine 2004. grupa studenata Odsjeka za muzikologiju Muzičke akademije nastavila je pod vodstvom Eve Sedak s popisivanjem programa tiskanih nakon 1940. godine, odnosno osnovnim sređivanjem do sada neobrađenih zbirki programa (Hrvatsko pjevačko društvo "Kolo", zbirke M. Stahuljak, Šipuš-Lunaček i dr.).⁷

Cilj je ovog istraživanja bio pronaći maksimum informacija koje se nalaze na koncertnim programima i plakatima, ponajprije o tiskarima koji su ih tiskali (u Zagrebu i drugim gradovima Hrvatske), ali ujedno i o (glazbenom) životu od druge polovice 19. stoljeća do 1918. godine. Koliko mi je poznato, radi se o prvom takvom istraživanju u nas – budući da su dosadašnji radovi analizirali ponajprije repertoar zabilježen na programima koncerata, ovdje je to posve izostavljeno. Namjera je bila doprinijeti i spoznajama o glazbenom životu izvan Zagreba, te osnovnim rezultatima u nekim poglavljima (Naklada, oglašavanje i distribucija te Grafički dizajn) uputiti na potrebu daljnjih, interdisciplinarnih istraživanja.

³ Miklaušić-Ćeran, Snježana. *Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću u svjetlu koncertnih programa sačuvanih u arhivu Hrvatskoga glazbenog zavoda*. Zagreb : Hrvatsko muzikološko društvo, 2001.

⁴ Miklaušić-Ćeran, Snježana. *Nav. dj.*, str. 119-134. Popis tiskara bi trebalo, uz neke manje ispravke, nadopuniti podacima s dokumenata.

⁵ S. Miklaušić-Ćeran to ne spominje u svojoj knjizi. O dosadašnjoj obradi programa vidjeti u: Šaban, Ladislav. *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*. Zagreb : Hrvatski glazbeni zavod, 1982. Str. 162-163.

⁶ Prvi indeks (3 sveska strojopisom) izrađivale su od 1972. do 1975. Janka Šanjek, Marija Janaček-Buljan i Snježana Miklaušić. Drugi su indeks (622 str. strojopisom) radile S. Miklaušić-Ćeran i J. Šanjek, a dovršen je 1985. Kronološki katalog programa na listićima izradio je Zdravko Blažeković 1982. godine. Više u: Bezić, Nada. *Knjižnica i zbirka arhivske građe Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu : 170 godina skrbi nad hrvatskom glazbenom kulturom : magistarski rad*. Zagreb : Odsjek za muzikologiju Muzičke akademije Sveučilišta, 1996. Str. 172-176.

⁷ O tome su pisale Eva Sedak, Nada Bezić, Nina Čalopek, Ana Boltužić, Srđana Vrsalović, Marija Morić, Ema Štefančić i Marta Blažanović. Vidjeti: *Prilozi za povijest glazbenog života – koncertni programi u arhivu HGZ-a. // HaGeZe 9, 7(2004).*

Građa

Termin “programi glazbenih (glazbeno-scenskih) priredaba” bolje bi odgovarao raznolikosti koju prekriva uvriježeni i kraći termin “koncertni programi”. U analiziranoj je građi, naime, riječ i o nekoliko programa opera i opereta, nastupa plesnih umjetnika, te koncerata nakon kojih je slijedio ples. Dokumenti koji sadrže podatke o priredbama nisu samo koncertni programi i plakati. Među njima mogu se izdvojiti:

- pozivnice (uglavnom sadrže i program; upućene su određenoj osobi ili glazbenom društvu),
- pozivnice i/ili programi koji su ujedno i ulaznice,
- programi koncerata i tzv. “plesni red” tj. popis koji će se plesovi svirati nakon koncerta te
- leci iz čijeg se sadržaja (program, cijene ulaznica i gdje se one mogu nabaviti) razabire da su se dijelili nekoliko dana prije koncerta, uglavnom u trgovinama.

Za ovo istraživanje pregledala sam programe krenuvši od 1852. godine, tj. najstarijeg programa na kojem se javlja ime tiskara. Završetak razdoblja je 1918. godina, budući da nakon Prvoga svjetskog rata koncertni život postaje mnogo bogatiji i raznolikiji, te raste broj priređivača koncerata i tiskara. Programi se u HGZ-u tada počinju čuvati još sustavnije pa je njihov broj mnogo veći (prosječno 50-60 u koncertnoj sezoni). Osim zbirke programa HGZ-a obrađeni su i programi koje su skupljali pojedinci i pjevačko društvo “Kolo”, a koji su tijekom druge polovice 20. stoljeća pristigli u ZAG HGZ.

Tablica 1. Pregled analiziranih zbirki programa i plakata u ZAG HGZ

Zbirka	Količina programa	Količina plakata	Razdoblje
HGZ	328	21	1852.-1859. 1864.-1918.
Ladislav Mihalović	222	3	1898.-1918.
Hrvatsko pjevačko društvo “Kolo”	56	3	1874.-1918.
Milan Stahuljak	34	4	1897.-1918.
Marta Šipuš - Branka Lunaček	12	7	1909.-1918.
Ukupno:	652	38	

Budući da se neki programi za isti koncert javljaju u raznim zbirkama, te da je u zbirku HGZ-a uvršteno nekoliko prijepisa programa pohranjenih u spisima HGZ-a ili u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, može se govoriti o približno 580 analiziranih programa. U Prilogu – se nalaze podaci o programima koji se spominju u tekstu: mjesto i vrijeme priredbe, priređivač i ime koncerta, tiskar i mjesto

tiskanja, pripadnost zbirci programa i signatura.⁸ Kada se u tekstu spominje neki program naveden u Prilogu, u zagradi se dodaje znak * i broj odnosnog programa.

Najviše koncertnih programa i plakata, skupljenih kroz najduže razdoblje, nalazi se u HGZ-ovoj zbirci, koja se kontinuirano obogaćuje do danas. Slijede programi iz osobnih arhivskih fondova poklonjenih HGZ-u u drugoj polovici 20. stoljeća. Među njima je najznačajnija zbirka programa koju je tijekom pedeset godina života skupio Ladislav-Lato Mihalović i 1950. godine poklonio HGZ-u (ukupni broj programa u toj zbirci je 699, iz razdoblja od 1898. do 1948. godine). Nažalost, u spisima HGZ-a niti u osnovnim leksikografskim priručnicima nema podataka o tom čovjeku koji je očito bio veliki ljubitelj glazbe. Pretpostavlja se da je bio brat pijanista Huga pl. Mihalovića (1874.-1956.).⁹ Za svjedočanstvo o glazbenom životu u Zagrebu i ostalim hrvatskim gradovima dragocjeni su programi sačuvani u arhivskom fondu Hrvatskoga pjevačkog društva "Kolo", osnovanog 1862. godine, kao i oni iz osobnog fonda Milana Stahuljaka. "Kolo" je programe drugih glazbenih društava uglavnom dobivalo poštom, kao pozivnice ili samo obavijest, dok je Stahuljak (1878.-1962.), skladatelj i dirigent koji se osobito bavio tamburaškom glazbom, živio u nekoliko gradova gdje je pratio glazbeni život ili sudjelovao u njemu. Posljednji je osobni fond do sada posve nepoznata zbirka programa i plakata Marte Šipuš (1877.-1938.) i njezine kćeri Branke Lunaček (1898.-1967.). Riječ je o tipičnim zagrebačkim ljubiteljicama glazbe, koje su osobito u razdoblju između dvaju svjetskih ratova rado pohodile ne samo koncerte nego i operne te plesne priredbe.

Premda postoji znatan broj zanimljivih programa iz inozemstva, pogotovo iz Austrije (npr. u zbirka Mihalović i Šipuš-Lunaček), obradila sam samo programe glazbenih priredaba u Hrvatskoj, uz jednu iznimku: za nastup Hrvatskog glazbenog kluba "Lisinski" u Beču, pred sam kraj Prvoga svjetskog rata, zagrebački je tiskar Novak tiskao dvojezičnu programsku knjižicu (*66).

Tiskari programa i plakata

U obrađenoj građi tek je nekoliko programa pisanih rukom (*25) ili strojopisom (*42). Koncertni programi i plakati u razdoblju do 1918. gotovo u pravilu donose podatak o tiskaru (za razliku od programa iz druge polovice 20. stoljeća, pa i današnjih). Taj se podatak nalazi na 404 analizirana programa,¹⁰ gotovo uvijek na dnu stranice (prve ili posljednje), otisnut većinom sitnim i jednostavnim slovima. Zahvaljujući tome mogla su se identificirati 23 tiskara u Zagrebu, koji su abecednim redom navedeni u Tablici 2 i 18 tiskara u drugim gradovima Hrvatske, nave-

⁸ Signature su u tablicama skraćene radi preglednosti, tj. izostavljen je broj kutije (cjelokupna analizirana građa nalazi se u šest arhivskih kutija).

⁹ Bezić, Nada. Nav. dj., str. 169-170.

¹⁰ Vjerojatno bi taj broj bio veći da su programi u zbirci Mihalović bili sačuvani na drugačiji način. Oni su, naime, zalijepljeni u velike sveske, pri čemu su mnogi obrezani. Može se pretpostaviti da je na cjelovitom programu (ili na stranici koja je zalijepljena) bila oznaka tiskara.

deni u Tablici 3. Kod tiskara koji su tiskali najviše koncertnih programa (Ljudevit Gaj, Dragutin Albrecht, Ignjat Granitz i Franjo Bogović) navedeni su samo oni programi koji se spominju u tekstu, dok su kod drugih tiskara navedeni svi njihovi programi u ZAG HGZ. U slučaju nepoznatog priređivača navedeno je ime koncerta ili izvođač, odnosno broj u Prilogu ako je program tamo uvršten.

Tablica 2. Tiskari u Zagrebu

Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priređivači koncerata i godine programa	Signature
Albrecht, Dragutin kasnije Albrecht (J. Wittasek), Albrecht (Maravić i Dečak)	1858.-1859. 1864.-1866. 1871.-1918.	146	HGZ (1858.-1899.) Pjevačko društvo "Zvono", Križevci (1874.) nepoznati priređivači (1903., 1917.) vlastelin Vladimir Halper pl. Sigetski (1905. ili 1906.) Odbor zagrebačkih gospođa i Građanski odbor za Strossmayerov spomenik (1906.) Odbor za pripomoć bolnicama Crv. križa (1917.)	vidjeti u prilogu brojeve: 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 24, 33, 34, 35, 36, 60, 62
Bogović, F.	1897.-1918.	61	Hrv. tipografsko pjevačko društvo "Sloga" (1897.) HGZ (1899.-1918.) HGZ i HPD "Kolo" (1900) Hrv. glazbeni klub "Lisinski" (1918.)	vidjeti u prilogu brojeve: 26, 29, 55, 64
Boranić i Rožmanić ¹¹	1913. 1916.	3	nepoznati priređivači (koncert Zlatka Balokovića; večernjica i misa)	III-PG, Mi-230 III-PG, 1892-1915/90 III-PG, Mi-258
Braća Kralj	1912.	2	nepoznati priređivač (*45), Braća hrv. zmaja	II-Kolo, II, 12 II-Kolo, II, 13

¹¹ Tiskar Stjepan Boranić (1872.-1947.) imao je zajedno s Kuzmom Rožmanićem tiskaru od 1912. do 1917. godine. Vidjeti: Maruševski, Olga. Boranić, Stjepan. // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1989. Sv. 2, str. 146.

Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priredivači koncerata i godine programa	Signature
Dionička tiskara	1876.-1917.	16	Narodna čitaonica samoborska (1876.) Pjevačko društvo "Kostajnički Sokol" (1876.) Prvi hrv. diletantni kvartet (1885.) pjevačica Marija Winberger (1891.) K. u. K. Inf.-Regmt. Erzherzog Leopold (1891.) HPD "Kolo" (1893., 1899., 1912.) učitelj Josip Leustek (1892., 1893.) Klub "Sv. Ciril-Methodski zidari" (1905.) Odbor zagrebačkih gospođa za Strossmayerov spomenik (1910. i 1914.) Odbor zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć (1917.)	II-Kolo, II, 56 II-Kolo, II, 20 III-PG, 1885-1891/25 III-PG, 1885-1891/22 III-PG, 1892-1915/56 III-PG, 1892-1915/98 II-Kolo, II, 3 II-Kolo, II, 58 III-PG, 1892-1915/54 i 55 II-Kolo, II, 8 III-PG, 1892-1915/82 III-PG, 1917/10 III-PG, 1892/1915/45 III-PG, 1917/8 III-PG, 1917/10
Fischer, Ter.	?	1	nepoznati priredivač (program radničke zabave)	II-StM, II, 36
Gaj, Ljudevit	1852.-1858. 1874. ¹²	20	HGZ Ivan pl. Zajc	vidjeti u prilogu brojeve: 1, 2, 3, 4, 5
Gradiški	1914	1	Hrvatsko pjevačko društvo "Sloboda"	II-StM, II, 24
Granitz, Ignjat	1886.-1918.	50	nepoznat priredivač (1886.) Odbor za unapređivanje komorne muzike u Zagrebu (1898. i 1897.-1906.)	vidjeti u prilogu brojeve: 18, 27, 67
Grünhut, Gavro ¹³	1887.	1	Hrv. trgovačko društvo "Merkur"	III-PG, 1885-1891/11

¹² Godine 1874., dvije godine nakon Gajeve smrti, Dragutin Albrecht otkupio je dio materijala njegove tiskare.

¹³ Grünhut je "kao dobar organizator, izdavač knjiga i pokretač listova pridonio napretku hrvatskoga tiskarstva te kulturnoga i književnoga života". Vidjeti: Kaminski, Martin; Olga Maruševski. Grünhut, Gavro (Gabrijel). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2002. Sv. 5, str. 271.

Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priredivači koncerata i godine programa	Signature
Hrvatski štamparski zavod	1918.	2	Odbor slovenskih, hrvatskih i srpskih žena za siročad nepoznati priredivač (koncert braće Jovanović)	III-PG, 1918/41 III-PG, 1918/56
Hrvatsko katoličko tiskovno društvo	1911. 1912.	7	nepoznati priredivači (*43, *47), igrokaz 1912., Koncert J. van Liera, Koncert K. Burriana, Dvostruki koncert V. Svärdröm i M. Ohlson, Pjevačka večer K. Jörna	III-PG, 1892-1915/21 III-PG, 1892-1915/23 III-PG, Mi-734 III-PG, Mi-209 III-PG, Mi-206 III-PG, 1892-1915/95 III-PG, Mi-216
Kraljevska zemaljska tiskara ¹⁴	1897.-1918.	11	Kr. realna gimnazija i Viša trgovačka škola (1897.) HGZ i Hrvatsko narodno kazalište (1902. i 1903.) Omladina liceja i gimnazije (1910.) Savez glazbenika kraljevina Hrvatske i Slavonije u Zagrebu (1912.) Gospojinski klub (1916.) Učenici gimnazija (1916.) nepoznati priredivač (Dobrotvorni umjetnički koncert, 1917.) zagrebačke gimnazije (1917.) HNK i Umjetničko osoblje HNK (1917. i 1918.)	III-PG, 1892-1915/52 III-PG, 1892-1915/13 i 14 II-Kolo, II, 11 III-PG, 1892-1915/34 III-PG, 1916/11 III-PG, 1916/15 III-PG, 1917/20 II-StM, II, 26 III-PG, 1917/46 III-PG, 1918/34
Majcen, M.	1908.	1	Glazbena matica iz Ljubljane	III-PG, 1892-1915/18
Maravić, Mile	1902.	2	Hinko Geiger	III-PG, 1892-1915/11 III-PG, Mi-80
Narodne novine	1877.-1895.	5	Hrv. pjevačko društvo "Orao" (1877.) M. Soldat i M. Baumayer (1885.) F. i B. Odkolek (1888.) HNK (1895.)	II-Kolo, II, 1 i 2 III-PG, 1885-1891/28 III-PG, 1885-1891/26 III-PG, 1892-1915/99

¹⁴ Vidjeti: Gotthardi-Škiljan, Renata. Plakat u Hrvatskoj do 1941. Zagreb : Kabinet grafike Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1975. Str. 22.

Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priredivači koncerata i godine programa	Signature
Novak, Ivan ¹⁵	1913.-1918.	8	HPD "Kolo" (1913., 1914., 1918.) Društvo za prehranu obitelji mobilizovanih vojnika u Zagrebu (1915.) HPD "Kolo" i "Prehrana" (1916.) nepoznat priredivač (*57, skladateljska večer P. Konjovića, 1917.) Konzertbüro der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien (1918.)	II-Kolo, II, 59 III-PG, 1892-1915/42 III-PG, 1918/5 III-PG, 1892-1915/47 III-PG, 1916/7 III-PG, 1916/3 III-PG, 1917/23 III-PG, 1918/53
Rožankowski i drug ¹⁶	1902.	1	HPD "Kolo"	II-Kolo, II, 17
Rožmanić, Kuzma ¹⁷	1917. 1918.	3	nepoznati priredivači (koncert W. Backhausa; večer ruske glazbe) Prvo vojnopodčasničko društvo nadvojvode Maksimilijana u Zagrebu (1918.)	III-PG, 1917/31 III-PG, 1918/60 III-PG, 1918/15
Rulic, Franjo	1897.	1	Hrvatsko tipografsko pjevačko društvo "Sloga"	II-StM, II, 19
Scholz, Antun	1897. 1906.	2	Hrv. tipografsko pjevačko društvo "Sloga" nepoznati priredivač (koncert W. Burmestra)	II-StM, II, 30 III-PG, 1892-1915/68
Srpska štamparija u Zagrebu	1913.	1	Odbor za Njegoševu proslavu u Zagrebu	II-Kolo, II, 16
Tiskara H.S.P.D.D	1910.	1	Hrvatski sveučilišni građani	III-PG, Mi-194

¹⁵ Na programima se inicijal osobnog imena navodi na dva načina, kao "I" i "J". Prema literaturi (Gotthardi-Škiljan, Renata. Nav. dj., str. 17) Ivan Novak (1871-?) osnovao je tiskaru tek 1914. godine, no sačuvani program u zbirci "Kola" datira iz 1913. (*51).

¹⁶ Vidjeti: Kavurić, Lada. Hrvatski plakat do 1940. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti : Nacionalna i sveučilišna knjižnica : Horetzky, 2000. Str. 147-148.

¹⁷ Vidjeti bilj. 14.

Tiskar je najstarijeg programa u analiziranoj građi **Ljudevit Gaj**, koji je tiskao program za ispitni koncert učenika glazbene škole HGZ-a 1852. godine (*Bèrztiskom Dr. Ljud. Gaja*) (*1).¹⁸

Među tiskarima programa u drugoj polovici 19. stoljeća ističe se **Dragutin Albrecht** (1824.-1887.), litograf i tiskar koji je od 1851. do smrti živio u Zagrebu.¹⁹ Godine 1857. osnovao je tiskaru u Radićevoj ulici, a već godinu dana kasnije njegovo se ime (u originalnom njemačkom obliku Carl) javlja na programu priredbe HGZ-a (*6). Iz razdoblja od 1859. do 1864. godine nisu sačuvani programi i plakati, a 1864. godine, nakon pada Bachovog apsolutizma, na plakatu s hrvatskim tekstom, inicijal Albrechtovog imena pojavljuje se u kroatiziranom obliku ("D.", *7). Uglednom i poznatom tiskaru stizale su narudžbe i izvan Zagreba: 1874. godine tiskao je program za svečani koncert Pjevačkog društva "Zvono" u Križevcima (*8).

Poslije Albrechtove smrti posao nastavljaju udovica i sin pod istim imenom tvrtke, a kasnije je i proširuju, pa na plakatu iz 1896. godine piše *Tisak i zavod za plakatiranje C. Albrechta u Zagrebu* (*24). U HGZ-ovoj zbirci nalaze se programi iz razdoblja kada su Albrechtovu tiskaru zakupili Josip Wittasek (1896.-1905.), te Mile Maravić i Mirko Dečak (1905.-1906.). Upravo ti podaci pomogli su mi pri dataciji dvaju programa na kojima nije bio naveden datum koncerta. Zahvaljujući oznaci na dnu programa *C. Albrecht (Maravić i Dečak), Zagreb* mogu se priredbe, za koje su dosadašnji istraživači smatrali da su se mogle održati 1903. ili 1913. godine, datirati u 1905. ili 1906. godinu (*34 i 35). Priređivači koncerata tiskat će svoje koncertne programe u Albrechtovoj tiskari (koja je prestala raditi 1947. godine) još prvih nekoliko desetljeća 20. stoljeća.

Sljedeći istaknuti zagrebački tiskar koncertnih programa (ujedno i nakladnik) bio je **Ignjat Granitz** (1845.-1908.). Živio je u Zagrebu od 1869. godine, a 1882. osnovao je vlastitu tvrtku, koja je postala jedna od vodećih tiskara u Hrvatskoj.²⁰ Granitz je tiskao niz koncertnih programa, među kojima je najraniji sačuvan iz 1886. godine (*18). Ponajviše je onih za koncerte što ih je od 1897. do 1918. godine priređivao Odbor za unapređivanje komorne glazbe u Zagrebu (najstariji njihov program u HGZ-u odnosi se na koncert održan početkom 1898. godine, *27). Među osnivačima te udruge prijatelja glazbe koja se bavila isključivo priređivanjem koncerata bio je i Herman Bollé, čest gost u Granitzovom salonu na Preradovićevoj trgu, pa se može pretpostaviti da je Granitz, poznat kao mecena, tiskanjem programa dao svoj doprinos radu Odbora. Po Granitzovoj smrti 1908. godine ime mu se pojavljuje na programima sve do 1911. godine, a i poslije spora-

¹⁸ Program sam pronašla u izvješću HGZ-a za godinu 1851/52. i pisala o njemu u svojem magistrskom radu (Nav. dj., str. 164-166). Naknadno sam ga uvrstila u zbirku programa (*1). Međutim, on nije obrađen niti u HGZ-ovim informativnim pomagalima, niti u knjizi S. Miklaušić-Ćeran. Objavljen je na naslovnici glasila HaGeZe 9, 6(2003).

¹⁹ Maruševski, Olga. Albrecht, Dragutin (Carl). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983. Sv. 1, str. 68-69.

²⁰ Ljubljanović, Srećko; Lelja Dobronić. Granitz, Ignjat (Vatroslav). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2002. Sv. 5, str. 129.

dično, da bi na programu iz siječnja 1918. godine (*63) umjesto podatka o tiskaru bilo otisnuto: “Ulaznice kod Ernesta Schulza (tiskara Ign. Granitz) Preradovićevo trg 9. Telefon br. 3-47”. Schulz je bio Granitzov zet, te je sa suprugom Olgom nastavio tradiciju prijateljavanja s umjetnicima, među kojima su bile sopranistica Milka Trnina i skladateljica Dora Pejačević.²¹

F. (Franjo) Bogović se prvi put javlja kao tiskar na programu iz 1897. godine (*26) i bit će, uz Albrechta, tijekom sljedećih desetljeća jedan od najzaposlenijih tiskara koncertnih programa.²² Za povijest glazbenog života osobito je značajan program prve izvedbe IX. simfonije Ludwiga van Beethovena u Zagrebu 1900. godine (*29).

Dionička tiskara tiskala je programe za razne koncerte ne samo u Zagrebu, nego i u Samoboru i Hrvatskoj Kostajnici (*10, 11). Kasnije je na neke programe otisnula svoj logotip (prvi se javlja 1912. god., *48). **Hrvatsko katoličko tiskovno društvo** nije otisnulo podatke o priređivačima koncerata, pa tako iz koncertnog programa ne možemo saznati npr., tko je 1912. godine organizirao koncert na kojem je u HGZ-u nastupio tada već slavni Richard Strauss kao klavirski pratilac pjevača Franza Steinera (*47).

Premda ZAG HGZ ponajprije čuva dokumente vezane uz glazbeni život Zagreba, posjeduje i one koji svjedoče o aspektima toga života u drugim djelovima Hrvatske – ti programi čine 10 posto analizirane građe. Zahvaljujući koncertnim programima, ponajprije iz fonda “Kola” i zbirke Milana Stahuljaka, sastavljena je Tablica 3 s imenima tiskara izvan Zagreba (inicijali njihovih osobnih imena razrešeni su pomoću literature navedene u bilješkama):

Tablica 3. Tiskari u drugim gradovima Hrvatske

Mjesto	Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priređivači koncerata i godine programa	Signatura
Glina	Vaso Jakšić ²³	1913.	1	Činovništvo mjesta Topusko (koncert u Topuskom)	II-StM, II, 34
Gospić	Rudolf Desselbrunner ²⁴	1896.	1	Hrvatska čitaonica “Lička vila”	II-Kolo, II, 22

²¹ Dobronić, Lelja. Ignjat Granitz – hrvatski industrijalac, dobrotvor i mecena (1845.-1908.). // Povijesni prilozi 15(1996), 196.

²² Na programima je Bogović uvijek naveden s inicijalom osobnog imena. Čak i na računima koje je slao HGZ-u (npr., onima iz 1906. i 1908., sačuvanima u ZAG HGZ) u logotipu je navedena Tiskara F. Bogović. Srećom, na svežnjevima računa ondašnji je arhivar HGZ-a napisao bilješku iz koje se razabire da se radilo o Franu ili Franji.

²³ Krivokapić, Gordana. Glina i glinski kraj na početku XX stoljeća (1903-1914). // Glina i glinski kraj kroz stoljeća. Zagreb : Skupština općine Glina, 1988. Str. 111.

²⁴ Čabrian, Olga. Desselbrunner, Rudolf. // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 1993. Sv. 3, str. 326-327.

Mjesto	Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priredivači koncerata i godine programa	Signatura
Gospić	M. Župan	1901., 1902., 1903.	3	Hrvatsko pjevačko-glazbeno društvo "Velebit"	II-Kolo, II, 23 II-Kolo, II, 24 II-Kolo, II, 25
Koprivnica	J. Kostinčer	1908.	1	nepoznati priredivač (Gradska glazba?)	II-StM, II, 33
Križevci	Gustav Neuberger ²⁵	1897.	1	Hrvatsko pjevačko društvo "Zvono"	III-PG, 1892-1915/8
Petrinja	Andrija Pirnath ²⁶	1893.	2	Hrvatsko pjevačko društvo "Slavulj"	II-Kolo, II, 25 i 26
Petrinja	Dragutin Benko ²⁷	1901.	1	Hrvatsko pjevačko društvo "Slavulj"	II-Kolo, II, 28
Senj	T. Devčić & Comp.	1901.	2	Glazbeno društvo u Senju	II-StM, II, 31 i 32
Sisak	Sigmund Jünker ²⁸	1914.	1	nepoznati priredivač (*52)	III-PG, 1892-1915/89
Slavonski Brod	Hinko Schulman ²⁹	1887.-1896. 1906.	6	Pjevačko društvo "Javor" (1887., 1889., 1892., 1896., 1904., 1906.)	II-Kolo, II, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Split	Antonio Zannoni (Stipan Bulat) ³⁰	1891.-1894.	7	Splitsko muzikalno društvo "Zvonimir"	III-PG, 1885-1891/24 III-PG, 1892-1915/1, /2, /3, /4, /5, /6
Split	Narodna tiskara ³¹	1898.-1903. 1916.	14	Splitsko muzikalno društvo "Zvonimir"	II-Kolo, II, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48

²⁵ Gotthardi-Škiljan, Renata. Nav. dj., str. 90-91.

²⁶ Golec, Ivan. Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje (1881-1991). Zagreb : Ogranak Matice hrvatske Petrinja, 1992. Str. 25-41.

²⁷ Golec, Ivan. Nav. dj., str. 43-73.

²⁸ Pranjko, Klara. Jünker, Sigmund (Sigismund, Žiga, Eliezar). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2005. Sv. 6, str. 563.

²⁹ Malbaša, Marija. Povijest tiskarstva u Slavoniji. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1978. Str. 94-96.

³⁰ Kuić, Ivanka. Tiskarska i izdavačka djelatnost u Splitu od 1812. do 1918. godine. // Tiskarska i izdavačka djelatnost u Splitu 1812-1918. Split : Sveučilišna knjižnica u Splitu, 1992. Str. 15-16.

³¹ Kuić, Ivanka. Nav. dj., str. 17.

Mjesto	Ime tiskara	Godina programa (plakata)	Ukupan broj programa	Priredivači koncerata i godine programa	Signatura
Šibenik	Ivan Starlina ³²	1905.	1	Hrvatsko muzičko društvo "Kolo"	II-Kolo, II, 49
Varaždin	Stjepan Platzer ³³	1907.-1913.	10	Hrvatska čitaonica (1907) nepoznati priredivač (1908., koncert zbora i tamb. orkestra) Kr. velika gimnazija i mladež gimnazije (1909.) učiteljica Draga Hertl (1910., 1912.) Gimnazijsko tamburaško društvo "Svačić" (1912.) Hrvatsko pjevačko društvo "Vila" (1913.)	II-StM, II, 1 II-StM, II, 2 II-StM, II, 3, 4, 5 II-StM, II, 8, 13 II-StM, II, 12 II-StM, II, 14, 18
Varaždin	Ivan B. Stifler ³⁴	između 1908. i 1913., 1911.	2	Gimnazijsko društvo "Svačić"	II-StM, II, 9, 11
Varaždin	S. Brus	1917.	1	Gimnazijska mladež	II-StM, II, 17
Vukovar	Leopold. H. Freund ³⁵	1894.	1	Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo "Dunav"	II-Kolo, II, 50
Vukovar	Sriemske novine ³⁶	1895., 1897., 1899., 1901.	5	Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo "Dunav"	II-Kolo, II, 51, 52, 53, 54, 55

Za dva koncerta u Zagrebu programi su otisnuti izvan Hrvatske: program koncerta Zbora duhovne mladeži zagrebačke 1912. godine otisnula je **Katoliška tiskarna iz Ljubljane** (*49), a za zagrebački nastup *Bečkog četverogudja Fitzner* (Wiener Streich-Quartett Fitzner) 1902. godine program je tiskan u Beču (tiskara **A. Reisser**) (*30). Zaseban je slučaj koncert slavnog austrijskog tenora Lea Slez-

³² Na programu se ne razabire jasno prezime.

³³ Platzer. // Hrvatski leksikon. Zagreb : Naklada Leksikon, 1997. Sv. 2, str. 269.

³⁴ Golob, Antun. Tiskare u Varaždinu. // Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin 1, 1(1995), 138.

³⁵ Malbaša, Marija. Nav. dj., str. 79.

³⁶ Isto, str. 79-80.

ka u Zagrebu 1908. godine: nepoznati domaći tiskar napravio je program, uz koji se dijelio (kupovao?) program na njemačkom, s tekstovima pjesama, tiskan u Grazu (*37 i 38).

Iz Tablice 3 i Priloga može se vidjeti kako su neki tiskari dugotrajno bili vezani uz glazbena društva, za što su dakako zaslužne i okolnosti (npr. HGZ nije imao mnogo izbora u doba Gaja i Albrehta). Tiskari su za veća društva (poput HGZ-a i "Kola") radili i memorandume i druge tiskanice, a neki su tiskali i muzikalije, ponajviše sa skladbama hrvatskih autora. Primjerice, Dragutin Albrecht tiskao je prvo notno izdanje HGZ-a, *Sbirku različitih hèrv. napjevah*, oko 1865. godine; Dionička tiskara djela Ivana Zajca i njegovih suvremenika, a Ivan B. Stifler skladbe varaždinskog skladatelja Ante Stöhra.

Podaci o tiskarima mogu pomoći pri određivanju mjesta koncerta i njegova datiranja. Varaždinski je tiskar Platzer na jednom plakatu uza svoju signaturu stavio i godinu, koja nije bila otisnuta u tekstu tog plakata (*39). Drugi je primjer program iz 1914. godine (*52), bez navedenog mjesta održavanja. Oznaka tiskara Jünkera uputila je na pretpostavku kako se radi o koncertu održanom u Sisku. Eva Bezić, darovateljica zbirke Šipuš-Lunaček, potvrdila mi je da je Marta Šipuš 1914. godine živjela u Sisku. Time je pretpostavka potvrđena te će se nakon provjere u tadašnjem tisku u kroniku glazbenog života Siska moći upisati koncert koji je do sada možda bio nepoznat.

Naklada, oglašavanje i distribucija

Poznato je da nije sačuvan niti jedan primjerak programa prvog koncerta HGZ-a, održanog 18. travnja 1827. godine u dvorani Kraljevske akademije na Katarininom trgu (danas dvorana za tjelesni odgoj Gornjogradske gimnazije), premda ih je tiskano čak 600.³⁷ HGZ je za koncert u čast pokrovitelja bana Gyulaya u rujnu 1827. dao tiskati 500 plakata, 1.000 oglasa, 500 objava i 500 primjeraka prigodne pjesme, od čega nije ništa sačuvano u ZAG HGZ.³⁸

Bez detaljnog uvida u sačuvane evidencije tiskara (npr. Ljudevita Gaja)³⁹ ili računske knjige priređivača teško je stvoriti potpunu sliku o nakladi u kojoj su se tiskali programi. Kao primjer navodim naklade Albrehta i Bogovića, stalnih HGZ-ovih tiskara. Podaci su iz razdoblja nakon 1876. godine, kada je HGZ već izgradio svoju zgradu u Gundulićevoj ulici br. 6, čija koncertna dvorana ima oko 400 mjesta. Za HGZ-ov društveni koncert s plesom u veljači 1883. godine Albrecht je tiskao 420 pozivnica "na finom kartonu" (*14), te 200 plesnih redova (*15).⁴⁰ Dvadesetak godina kasnije Franjo Bogović je tiskao i do 800 poziva za je-

³⁷ Šaban, Ladislav. Počeci Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu (1827-1829). // Iz starog i novog Zagreba. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 1968. Sv. 4, str. 186. U stalnom postavu Muzeja grada Zagreba izložena je jedina sačuvana pozivnica za taj koncert.

³⁸ Isto, str. 189.

³⁹ Miklaušić-Ćeran, Nav. dj., str. 20.

⁴⁰ ZAG HGZ, Računi, 1883.

dan društveni koncert, odnosno 500 programa za koncert češkog violinista Františka Ondříčka.⁴¹

Programi su, čini se, služili i kao najava koncerta (vjerojatno su, kao i danas, bili danima prije koncerta izloženi u uličnim vitrinama uz glavni ulaz u HGZ). Plakati su se tiskali po svoj prilici samo za svečane koncerte. To se daje zaključiti iz relativno male zbirke plakata iz 19. stoljeća, u kojoj prevladavaju plakati za koncerte u čast sv. Cecilije, zaštitnice glazbe i HGZ-a.

Plakati i programi donosili su podatke o tome kada radi blagajna (koncertne dvorane ili kazališta) te gdje se još mogu nabaviti ulaznice: "Predprodaja karata u papirnici g. Rob. Ferd. Auera, Ilica br. 16" (*43) ili samo kratko: "Ulaznice kod Trpinca" (*60).⁴² Hrvatsko trgovačko društvo "Merkur" organiziralo je za proslavu posvete barjaka prodaju ulaznica u čak 18 zagrebačkih trgovina (*19).

Kao što je već ranije bilo rečeno, glazbena su društva jedna drugom slala pozivnice i programe svojih priredaba. Jedan je program otisnut i kao razgednica, s fotografijom umjetnika koji nastupaju (*30).

Jezik i sadržaj programa

Ladislav Šaban, autor monografije o HGZ-u i Snježana Miklaušić-Ćeran u svojim su tekstovima napisali da su programi priredaba što ih je organizirao HGZ do 1859. godine bili pisani njemačkim jezikom.⁴³ Ovim je istraživanjem ustanovljeno da je 1852. godine jedan program tiskan hrvatskim jezikom (*1), te da su 1854., u godini uvođenja njemačkog kao službenog jezika, tiskani dvojezični hrvatsko/njemački programi. Još u srpnju 1858. godine signatura tiskara otisnuta je na hrvatskom *Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja*, (*2), da bi tek od kraja 1855. godine (*3) do 1859. bili samo na njemačkom, pa je čak i Gajevo osobno ime napisano kao Ludwig (*5). Posebnost glede jezika je program iz 1912. godine, pisan hrvatskim i poljskim jezikom (*45).

Osnovni sadržaj koncertnog programa čine: mjesto (grad i dvorana) i vrijeme (datum i sat) održavanja, ime koncerta i priređivač, program i izvođači. Danas uobičajeni tekst s **biografskim podacima** o izvođačima javlja se na programima sačuvanim u HGZ-u tek 1910. godine (*41). U to se vrijeme iznimno objavljuju **tekstovi o samim skladbama** (*40), pri čemu je osobit primjer program tzv. *Povijesnog koncerta* održanog 1916. godine. U njemu su objavljene "Tematicke analize" skladbi hrvatskih skladatelja čija su djela bila izvođena, uz obilje notnih primjera (*56).

Tekstovni predložak za vokalne skladbe prvi put se objavljuje u programu 1888. godine, kada je HGZ priredio prvu hrvatsku izvedbu "velikog glasbotvora", skladbe *Stabat Mater* Antonina Dvořáka. Uz latinski tekst otisnut je i hrvatski prijevod (*20).

⁴¹ ZAG HGZ, Računi 1900/1901., 16. 2. i 30. 3. 1901.

⁴² Misli se na knjižaru Gjüre Trpinca u Ilici.

⁴³ Šaban, Ladislav. Nav. dj., str. 82; Miklaušić-Ćeran, Snježana. Nav. dj., str. 103 i 116.

Relativno često na programima su navedene **cijene** samog programa i cijene ulaznica, npr. za glazbenu priredbu u nedjelju poslijepodne: “Ulaznina po osobi zajedno sa čajem i pecivom 3 K 50 fil.” (*62).

Za povijest koncerata u HGZ-u dragocjene su **napomene o tijeku koncerta** poput: “Za vrijeme izvedbe pojedinih točaka ostaju vrata dvorane zatvorena.” (*64) ili: “Pušenje u dvorani dozvoljeno je tek nakon dovršenog programa” (*62). Organizatori su publici dali do znanja svoja pravila: “Uprava najučtivije moli gg. članove i pozvanike, koji okasne na koncert, da neulaze u dvoranu za izvadjanja pojedinih točaka programa” (*28); “Uljudno se umoljava, da posjetnici ne dovode sa sobom malu djecu” (*21). Za vrijeme Prvoga svjetskog rata odredbe su bile vremenu primjerene: “Umjetnici ne će ni jednu točku opetovati niti koju dodati, a na povladjivanju [aplauzu] zahvalit će se samo jedanput” (*58). Pravila glazbene škole HGZ-a znala su također biti stroga, pa je jedno vrijeme na svim programima školskih koncerata pisalo: “Učenicima i učenicama nije dozvoljeno dolaziti na podij zahvaljivati se” (*55). Hrvatsko narodno kazalište skrbrilo je za svoju publiku i nakon završetka opera: “Poslije predstave stoje u pripremi kola električnog tramvaja (jugoistočna strana nasada kod kazališta)” (*59).

Kod pijanističkih recitala često su bili otisnuti **podaci o marki klavira** na kojem svira umjetnik (npr. Bösendorfer, *63), djelomice i kao reklama hrvatskim zastupnicima tadašnjih tvornica klavira, ugođačima i prodavačima. Time programi pružaju informacije o do sada nedovoljno istraženom aspektu glazbenog života Zagreba.

Jedan dio sadržaja programa je najmanje važan za glazbeni život, ali je zato zanimljiv za kulturnu povijest. To su **reklamni oglasi**, koji se počinju javljati na programima početkom 20. stoljeća. Oglašava se širok spektar djelatnosti i trgovine, i to ponajmanje one vezane uz glazbu (npr. trgovine muzikalijama). Opera je publika, između ostalog, mogla čitati na programu reklame za Kavanu Korso i Skladište tvornice steznika (*31). U iznimno dobro opremljenoj programskoj knjižici za koncert što ga je organizirao Odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik oglasi su za papirnicu Roberta Auera, Uzornu pivnicu i tvornicu šampanjca, jednog zlatara i radionicu rukavica, no isto tako i za Prvu hrv. tvornicu strojeva i lijevaonice željeza i dr. (*41). Najviše je reklamnih oglasa na programu orkestralnog koncerta odrašanog 1916. godine u nekadašnjoj pivnici Odeon u Zagrebu – na jednom listu su 23 oglasa (*57).

Grafički dizajn

U drugoj polovici 19. stoljeća prosječna veličina programa bila je 22x14 cm. Plesni su redovi bili manji, uglavnom 10,5x7,5 cm (*13), a plakati od 29x44,5 cm (*3) do 124,5x93,5 cm (*24). Najstariji sačuvani programi bili su otisnuti samo na jednom listu; oko 1890. godine iznimno se javljaju programi tiskani na presavijenom arku (4 stranice), da bi početkom 20. stoljeća za važnije koncerte nastajale i programske knjižice, neke od njih i s dvadesetak stranica (*41).

Tijekom vremena mijenjao se **tip slova** na programima, što je osobito očito na prijelazu stoljeća kada tiskari počinju rabiti secesijske oblike. Neuobičajeni su primjeri korištenja nekoliko tipova slova na jednom programu: Albrecht je na programu iz 1875. godine svaki od šest redaka naslova otisnuo drugim tipom slova (*9); a tvrtka Braća Kralj je na programu iz 1912. godine na jednoj stranici upotrijebila čak 11 vrsta slova (*46). Gotica se javlja samo na njemačkim programima i plakatima do 1854. godine. Jedini program tiskan ćirilicom potječe iz 1913. godine, kada je u Zagrebu održana proslava 100. godišnjice rođenja Petra Petrovića Njegoša (*50), a ruskom su ćirilicom pisani tekstovi pjesama što ih je pjevala sopranistica Maja Strozzi 1917. godine (*61).

Posebnošću dimenzija (mala preklopna knjižica) i finoćom izrade ističu se programi za koncerte poslije kojih je slijedio ples. To se osobito odnosi na nekoliko programa HGZ-ovih koncerata iz razdoblja od 1880. do 1884. godine (*13, 15, 16). Na njima je s lijeve strane otisnut program koncerta, a s desne "**plesni red**".⁴⁴

Atraktivnosti programa pridonijele su u početku **boje**: boja papira (zelena, plava i žuta) (*4), tisak u jednoj boji (tamnocrvena) (*13) kao i posebna boja slova (cjelokupni tekst otisnut crvenom bojom) (*14), ili pozlata ruba pozivnice na koncert (*17). Ukrašeni okvir oko teksta javlja se također rano, da bi s vremenom prerastao u **vitice** koje su rabili gotovo svi tiskari u razmatranom razdoblju. Najstalniji ukras programa je **lira**, u pravilu uz biljni ornament. Javlja se već od 1881. godine (*13), na programima tiskanim u Zagrebu i drugdje u Hrvatskoj, u raznim veličinama i finoći izradbe. Lira je bila amblem "Kola" pa se redovito nalazi na programima koncerata kao i na memorandumima toga društva.⁴⁵ Karakteristični su nadalje na programima crteži anđela ili *putta* koji sviraju, kasnija je varijanta dječak koji svira instrument nalik oboi, potom tipični secesijski cvjetni ukrasi i glava žene (*44).

Portreti stvarnih osoba prikazani su grafikom (papa Leon XIII., u čiju je čast održan koncert 1893. godine) (*22), no počinju se tiskati i fotografije. Prva je bila fotografija Ivana pl. Zajca na programu svečane izvedbe njegove najpopularnije opere *Nikola Šubić Zrinjski* 1895. godine (*23). Najranija fotografija nekoga glazbenog umjetnika-interpretira potječe iz 1903. godine. Na njoj se zagrebačkoj publici predstavlja Marija Ivanovna pl. Gorlenka-Dolina, primadona carske opere u Petrogradu (*33). Nekoliko godina kasnije u iznimno dobro opremljenoj programskoj knjižici koncerta što ga je priredio Odbor zagrebačkih gospođa za Strossmayerov spomenik otisnuta je velika fotografija zbora Glasbene matice iz Ljubljane, koji je nastupio u Zagrebu (*41). Prve fotografije hrvatskih glazbenih interpretira nalaze se na programu svečane predstave opere *Porin* V. Lisinskoga 1914. godi-

⁴⁴ O plesnim redovima vidjeti više u: Premerl, Nada. Ples kao oblik društvenog života u prošlosti Zagreba. // Iz starog i novog Zagreba. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 1974. Sv. 5, str. 139-157.

⁴⁵ U razdoblju oko 1907. godine Dionička je tiskara za "Kolo" tiskala memorandumne na kojima je uz geslo "Kola" ("Tko pjeva zlo nemisli!") amblem koji kombinira liru, lovorov vijenac, otvorenu knjigu s notama, puhački instrument nalik aulusu, upaljenu baklju i žensku glavu sa zvijezdom. ZAG HGZ, Spisi ravnateljstva, 1906/7, br. 283.

ne: medaljoni s pjevačima su u sredini programa, dok je na naslovnici fotografija biskupa Josipa Jurja Strossmayera, budući da je predstava bila u korist podignuća njegovog spomenika (*53).

Poznati likovni umjetnici sudjelovali su u izradi nekoliko programa i plakata sačuvanih u HGZ-u.

Slikar Oton Iveković je za proslavu 40. godišnjice Hrvatskoga pjevačkog društva "Kolo" 1902. godine izradio plakat što ga je tiskala "Litografija V. Roz/sic!/ankowski i drug" u Zagrebu (*32).⁴⁶ To je jedini plakat u ZAG HGZ s izrazitim slikovnim elementom: Iveković je prikazao likove starog guslara i mladića koji uzdiže liru. Veličina plakata je impresivna: 210x120 cm, što čini 2,5 m² odnosno ukupno 21 list papira A3 formata.

Za *Svečanu večer u spomen Josipu Jurju Strossmayeru* u ožujku 1906. godine Albrechtova je tiskara napravila programe na jednom listu. Posebnost tih programa je praznina na prvoj stranici iznad otisnutog teksta programa. Taj je dio programa na nekim primjercima naknadno bio oslikan u tehnici akvarela. U ZAG HGZ sačuvana su tri takva programa, svaki s drugačijom slikom, što ih čini unikatima (*36). Jedan je program (s nepoznatim autorom slike) bio izabran za izložbu "Secesija u Hrvatskoj" i otisnut je u katalogu te izložbe.⁴⁷ Drugi primjerak, s motivom zdenca na Kolovarama u Zadru, ima potpis "Z. Borelli 1906". To upućuje da se radi o slikarici Zoe Borelli Vranski-Alačević (1888.-1980.). Prve je poduke u slikanju dobila dok je polazila ženski licej u Zagrebu,⁴⁸ upravo u doba kada je nastao i akvarel na kojem je naslikala motiv iz rodnog grada.

Mira Schulz, unuka tiskara Ignjata Granitza,⁴⁹ nastupila je 1915. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu, plešući na dobrotvornoj priredbi. Na naslovnoj stranici programa (*54), okružen zlatnom bojom, nalazi se crtež djevojke koja pleše s grančicom u ruci. Crtež je potpisan monogramom "TK", riječ je o Tomislavu Krizmanu za kojega je poznato da je radio i plakate za koncerte.⁵⁰

Početak 1918. godine u Hrvatskom je glazbenom zavodu nastupila plesačica Gertrud Leistikov. Na programu za taj nastup (*65) nedostaje podatak o tiskaru. Posebnost se nalazi na naslovnoj stranici programa, gdje je otisnut crtež s motivom žene koja pleše, a ispod imena plesačice je monogram "AK". Autorica je

⁴⁶ Vidjeti o tom plakatu: Kos, Koraljka. Privatno i javno u hrvatskom kulturnom životu 19. i ranog 20. stoljeća u svjetlu ikonografskih izvora. Istraživanje u tijeku. // *Arti musices* 34, 1/2(2003), 7-8; Bezić, Nada. Hrvatski glazbeni zavod – kako (sa)čuvati građu. // *Cantus* 126(2004), 25.

⁴⁷ *Secesija u Hrvatskoj*: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 15. 12. 2003. – 31. 3. 2004. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2003. Str. 215.

⁴⁸ Maruševski, Olga. Borelli Vranski-Alačević, Zoe. // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1989. Sv. 2, str. 157.

⁴⁹ Dobronić, Lelja. Nav. dj., str. 196.

⁵⁰ U stalnom postavu Muzeja za umjetnost i obrt nalazi se Krizmanov plakat za koncert Jure Tkalčića i Hermanna Grussa 1915. godine. Krizman je dizajnirao i plakat za vrtne koncerte Kazališnog orkestra u pivnici Odeon 1916. godine (*57). Oba su plakata reproducirana u knjizi R. Gotthardi-Škiljan (Nav. dj., reprodukcije br. 93 i 95).

slikarica i grafičarka Anka Krizmanić, što potvrđuje i bilješka na posljednjoj stranici programa. Tamo je muzikolog Zdravko Blažeković, radeći na obradi programa HGZ-a početkom 1980-tih, zapisao olovkom: “Crtež na naslovnoj strani: Anka Krizmanić, Mapa drvoreza motiva ‘Po plesovima Gertrude Leistikov’ (1917), list: IV.S.-No-19- Ples sa velom”.

Zaključak

Koncertni programi, kao i podaci objavljeni u novinama (najave koncerta i kritike), osnovni su nositelji informacija o glazbenom životu neke sredine. U pravilu donose odgovore na osnovna pitanja o tome kada je i gdje održan neki koncert, tko je nastupio i što je bilo izvedeno. Obilje drugih, do sada nedovoljno istraženih podataka na programima pomaže nam da pokušamo rekonstruirati taj život, primjerice koliko je posjetitelje stajala ulaznica na neki koncert i gdje su je mogli kupiti, kako su se smjeli ponašati za vrijeme koncerta, gdje su doznali za održavanje koncerta, pa čak i kako su mogli kući poslije predstave. Međutim, programi nisu uvijek dokaz o održanom koncertu – poznat je primjer programa koji je HGZ dao otisnuti za koncert 22. studenoga 1880. godine (*12), no zbog potresa u Zagrebu koncert nije održan.⁵¹ Ako pak sakupljač koncertnih programa (bio to ljubitelj glazbe ili inspicijent/tajnik koncertne dvorane) ne zabilježi promjene programa do kojih ponekad dođe iz raznih razloga, trajno će ostati pohranjen program sa skladbama koje uopće nisu izvedene.

Naručivanje tiskanja programa bilo je u drugoj polovici 19. te početkom 20. stoljeća stalni dio poslovanja velikih glazbenih društava poput HGZ-a i Hrvatskog pjevačkog društva “Kolo”, no mogli su si to priuštiti i drugi: privatni učitelji glazbe, sami umjetnici koji su nastupali, glazbena društva u manjim mjestima i dr. U slučaju HGZ-ovih programa naklade su bile relativno velike, kao da se računalo s potpuno popunjenom HGZ-ovom dvoranom, te s time da svaki posjetitelj koncerta ima svoj program. Današnja su očekivanja posjećenosti, pa tako i naklade programa, u pravilu gotovo dvostruko manja.

Raznolikost dokumenata vezanih uz koncert (ulaznica-pozivnica-program-plezni red-letak-plakat) i isprepletenost njihovih funkcija ponekad otežava pisanje o njima. Za nadati se da će to u sljedećim istraživanjima biti dorađeno i točnije definirano, kao što bi trebalo učiniti podrobniju analizu grafičkog dizajna (npr., tip slova). Jedno je područje u ovom tekstu prvi put predstavljeno: suradnja istaknutih hrvatskih likovnih umjetnika na dizajniranju programa i plakata u ZAG HGZ. Istraživanje tog aspekta bit će nastavljeno pregledavanjem programa iz razdoblja između dvaju svjetskih ratova.

Ovo je istraživanje ponovno potvrdilo da su ljubitelji glazbe, javnosti nepoznate osobe, vrlo važna karika u njegovanju baštine, jer se u njihovim zbirkama

⁵¹ Goglia, Antun. Hrvatski glazbeni zavod 1827.-1927. Zagreb : [s. n.], 1927. (pretisak iz Sv. Cecilije). Str. 54.

programa nalaze mnogi koji nisu pohranjeni u velikim zbirkama poput HGZ-ove. Bez obzira na veličinu HGZ-ove zbirke i ugled koji je stekla u stručnim krugovima (djelomice i zahvaljujući knjizi Snježane Miklaušić-Ćeran), valja uvijek imati na umu da ta zbirka pruža krnju sliku o glazbenom životu do 1918. godine, jer su pojedine godine vrlo malo i slabo u njoj zastupljene. Potpunu studiju o koncertnim programima sačuvanim u Zagrebu bit će moguće učiniti tek nakon pregleda drugih zbirki takve građe, pogotovo onih u Muzeju grada Zagreba i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Proširenje analiziranog razdoblja (npr. do 1941. godine) budućim će istraživačima dati priliku da prouče aspekte programa koji su u ovom radu bili samo naznačeni, primjerice kontekst reklamiranja i oglašavanja.

Jedan od osnovnih ciljeva ovog rada bio je dati doprinos povijesti tiskarstva u nas. Pokazalo se da su tiskari koji su tiskali koncertne programe bili na razne načine međusobno povezani. Dragutin Albrecht donio je u Zagreb 1851. litografsku opremu svojeg tasta Josipa Platzera iz Varaždina, a Platzеров unuk Stjepan od 1910. do 1920. vodio je Albrechtovu tiskaru u Zagrebu. Tiskari su kupnjom tiskare preuzimali poslove (Pirnath je kupio Benkovu tiskaru u Petrinji i nastavio tiskati programe za HPD "Slavulj"), naukovali jedan kod drugog (Benko kod Albrehta u Zagrebu), odnosno vodili poslove drugih tiskara (Ivan Novak i Rudolf Deselbrunner u Dioničkoj tiskari). Posebno valja izdvojiti sklonost nekih tiskara glazbenoj umjetnosti. U tom je smislu najistaknutiji Ignjat Granitz, ali dobar su primjer i tiskari Maravić i Wittasek koji su 1880-ih godina bili istaknuti članovi uprave Hrvatskoga grafičkoga glazbenog društva "Sloga".⁵²

Budući da ZAG HGZ posjeduje građu ponajprije vezanu uz povijest glazbenog života Zagreba, otkriće su bili programi iz dvanaest hrvatskih gradova u kojima su tiskari surađivali s lokalnim glazbenim društvima. Time se još jednom potvrdilo značenje HGZ-a kao nacionalne ustanove koja skrbi o glazbenoj baštini.

LITERATURA

Benyovsky, Lucija. Sloga : hrvatsko grafičko glazbeno društvo 1866-1996. Zagreb : Hrvatsko grafičko glazbeno društvo Sloga, 1997.

Bezić, Nada. Hrvatski glazbeni zavod – kako (sa)čuvati građu. // Cantus 126(2004), 25-27.

Bezić, Nada. Knjižnica i zbirka arhivske građe Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu : 170 godina skrbi nad hrvatskom glazbenom kulturom : magistarski rad. Zagreb : Odsjek za muzikologiju Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu, 1996.

Bilić, Franjo. Povijesno značenje arhivskih zbirki Hrvatskog glazbenog zavoda. // Arti musices 9, 1/2(1978), 107-116.

⁵² Benyovsky, Lucija. Sloga : hrvatsko grafičko glazbeno društvo 1866-1996. Zagreb : Hrvatsko grafičko glazbeno društvo Sloga, 1997. Str. 18, 19 i 21.

- Čabrian, Olga. Desselbrunner, Rudolf // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1993. Sv. 3, str. 326-327.
- Deželić, Velimir st. Dva koncertna oglasa (g. 1819. i 1836.). // Sv. Cecilija 28, 1(1924), 15-17.
- Dobronić, Lelja. Ignjat Granitz – hrvatski industrijalac, dobrotvor i mecena (1845.-1908.). // Povijesni prilozi 15(1996), 189-198.
- Goglia, Antun. Hrvatski glazbeni zavod 1827.-1927. Zagreb : [s. n.], 1927. (pretisak iz Sv. Cecilije).
- Goglia, Antun. Orkestralna muzika u Zagrebu. Zagreb : [s. n.], 1935. (pretisak iz Sv. Cecilije).
- Golec, Ivan. Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje (1881-1991). Zagreb : Ogranak Matice hrvatske Petrinja, 1992.
- Golob, Antun. Tiskare u Varaždinu. // Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin 1, 1(1995), 133-139.
- Gotthardi-Škiljan, Renata. Plakat u Hrvatskoj do 1941. Zagreb : Kabinet grafike Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1975.
- Kaminski, Martin; Olga Maruševski. Grünhut, Gavro (Gabrijel) // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2002. Sv. 5, str. 271.
- Kavurić, Lada. Hrvatski plakat do 1940. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti : Nacionalna i sveučilišna knjižnica : Horetzky, 2000.
- Kos, Koraljka. Privatno i javno u hrvatskom kulturnom životu 19. i ranog 20. stoljeća u svjetlu ikonografskih izvora. Istraživanje u tijeku. // Arti musices 34, 1/2(2003), 3-19.
- Krivokapić, Gordana. Glina i glinski kraj na početku XX stoljeća (1903-1914). // Glina i glinski kraj kroz stoljeća. Zagreb : Skupština općine Glina, 1988. Str. 108-123.
- Kuić, Ivanka. Tiskarska i izdavačka djelatnost u Splitu od 1812. do 1918. godine. // Tiskarska i izdavačka djelatnost u Splitu 1812-1918. Split : Sveučilišna knjižnica u Splitu, 1992. Str. 7-19.
- Ljubljanović, Srećko; Lelja Dobronić. Granitz, Ignjat (Vatroslav). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2002. Sv. 5, str. 129.
- Malbaša, Marija. Povijest tiskarstva u Slavoniji. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1978.
- Maruševski, Olga. Albrecht, Dragutin (Carl) // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983. Sv. 1, str. 68-69.
- Maruševski, Olga. Boranić, Stjepan // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1989. Sv. 2, str. 146.
- Maruševski, Olga. Borelli Vranski-Alačević, Zoe // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1989. Sv. 2, str. 157.
- Miklaušić-Ćeran, Snježana. Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću u svjetlu koncertnih programa sačuvanih u arhivu Hrvatskoga glazbenog zavoda. Zagreb : Hrvatsko muzikološko društvo, 2001.

Miklaušić-Ćeran, Snježana; Alma Zubović. Kronologija koncerata u Zagrebu od 1871. // Zagrebačka filharmonija 1871.-1996. Zagreb : Zagrebačka filharmonija, 1996. Str. 72-454.

Platzer. // Hrvatski leksikon. Zagreb : Naklada Leksikon, 1997. Sv. 2, str. 269.

Pranjko, Klara. Jünker, Sigmund (Sigismund, Žiga, Eliezar). // Hrvatski biografski leksikon. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2005. Sv. 6, str. 563.

Premerl, Nada. Ples kao oblik društvenog života u prošlosti Zagreba. // Iz starog i novog Zagreba. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 1974. Sv. 5, str. 139-157.

Prilozi za povijest glazbenog života – koncertni programi u arhivu HGZ-a. // HaGeZe 9, 7(2004), 1-3.

Secesija u Hrvatskoj : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 15. 12. 2003. – 31. 3. 2004. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt, 2003.

Šaban, Ladislav. Počeci Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu (1827-1829). // Iz starog i novog Zagreba. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 1968. Sv. 4, str. 185-201.

Šaban, Ladislav. Stopedeset godina Hrvatskog glazbenog zavoda. Zagreb : Hrvatski glazbeni zavod, 1982.

PRILOG

PREGLED GRAĐE SPOMENUTE U TEKSTU

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
1	1852., 25. 7.	Zagreb	HGZ Bez naziva koncerta	Gaj, Zagreb	HGZ	III-PG. do 1879/45	
2	1855., 29. 7.	Zagreb	HGZ Komadi prigodom izpita predstavljeni (...)	Gaj, Zagreb	HGZ	III-PG, do 1879/3	Program na hrv. i njem. jeziku.
3	1855., 21. 11.	Zagreb	HGZ Akademie	Gaj, Zagreb	HGZ	III-PG, plakati/7	Plakat. Na njem. jeziku.
4	1857., 20. 3.	(Zagreb)	(HGZ) Drittes Gesellschafts-Concert	Gaj, Zagreb	HGZ	III-PG, do 1879/6, 6a, 6b	Njem. jezik.
5	1858., 25. 3.	(Zagreb)	HGZ Zweites Gesellschafts-Concert	Gaj, Zagreb	HGZ	III-PG, do 1879/9	Njem. jezik.
6	1858., 5. 11.	(Zagreb)	HGZ Viertes Gesellschafts-Concert	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, do 1879/12	Njem. jezik.

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
7	1864., 19. 8.	Zagreb	HGZ Veliki glasbeni koncert	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, plakati/9	Plakat.
8	1874., 12. 4.	Križevci	Pjevačko društvo "Zvono" Svečani koncert	Albrecht, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 21	
9	1875., 24. 7.	Zagreb	HGZ Izpitni koncert	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, do 1879/32	
10	1876., 30. 1., 13. i 18. 2.	(Samo- bor)	Narodna čitaonica samoborska Tombola s plesom Krabuljni ples	Dionička tiskara, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 56	Pozivnica bez pro- grama.
11	1876., 24. 2.	Hrvatska Kostaj- nica	Pjevačko društvo "Kostajnički So- kol" Društveni koncert	Dionička tiskara, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 20	
12	1880., 22. 11.	Zagreb	HGZ Koncert u proslavu (...) sv. Cecilije	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/4	Koncert nije održan.
13	1881., 9. 2.	Zagreb	HGZ Društveni koncert s plesom	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/5a	Program i plesni red.
14	1883., 5. 2.	Zagreb	HGZ Društveni koncert s plesom	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/14b	Pozivnica i pro- gram.
16	1884., 25. 2.	Zagreb	HGZ (Društveni koncert s plesom)	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/20c	Program i plesni red.
15	1884., 25. 2.	"	HGZ (Društveni koncert s plesom)	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/14c	Program i plesni red.
17	1884., 21. 11.	Zagreb	HGZ Orkestralni koncert	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1880-18 84/23	
18	1886., 14. 4.	Zagreb	HGZ? Oprostni koncert Davida Poppera	Granitz, Zagreb	HGZ	III-PG, 1885-18 91/30	
19	1887., 8. 9.	Zagreb	Hrv. trg. društvo Merkur Posveta i proslava svoga barjaka	Grünhut, Zagreb	HGZ	III-PG, 1885-18 91/11	Ujedno i program cijele proslave.

N. BEZIĆ: KONCERTNI PROGRAMI I PLAKATI U ZBIRCI ARHIVSKE GRAĐE

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
20	1888., 26. 3.	Zagreb	HGZ Dvořák: Stabat Mater	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1885-1891/14	
21	(1892.), 20. 10.	Split	Spljetsko Muzikalno Društvo "Zvonimir" Koncerat	Zannoni (St. Bulat), Split	HGZ	III-PG, 1892-1915/2	
22	1893., 18. 2.	Zagreb	Hrvatsko pjevačko društvo "Kolo" Svečani koncert	Dionička tiskara, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/98	
23	1895., 2. 3.	Zagreb	Hrvatsko narodno kazalište Nikola Šubić Zrinjski (opera)	Narodne novine, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/99	
24	1896., 8. 6.	Zagreb	HGZ Rigoletto (opera)	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, plakati/21	Plakat.
25	1896. (bez datuma)	Pregrada	Pjevački i tamburaški zbor? Bez imena koncerta		Stahuljak	II-StM, II, 27	Program pisan rukom.
26	1897., 18. 9.	Zagreb	Hrvatsko tipografsko pjevačko društvo "Sloga" Pučki koncert	Bogović, Zagreb	Stahuljak	II-StM, II, 20	
i02 7	1898., 24. 1.	Zagreb	Odbor za unapređivanje komorne glazbe u Zagrebu II. Koncert	Granitz, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/77	
28	1899., 14. 11.	Split	Spljetsko muzikalno društvo "Zvonimir" Koncerat	Narodna tiskara, Split	Kolo	II-Kolo, II, 38	
29	1900., 27. 4.	Zagreb	HGZ i HPD "Kolo" Društveni koncert	Bogović, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/9	
30	1902., 5. 1.	Zagreb	? Komorna glazba Bečkog četvergudja Fitzner	Reisser, Beč	Miholović	III-PG, Mi-77	
31	1902., 7. 3.	Zagreb	HGZ i HNK Cjelov (Hubička) (opera)	Kr. zemaljska tiskara, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/13	

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
32	1902., 15. 16. i 17. 8.	Zagreb	HPD "Kolo" 40 godišnjica	Rožan- kowski, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 17	Plakat.
33	1903., 22. 8.	Zagreb	? Veliki ruski koncer- rat	Albrecht (Jos. Witta- sek), Za- greb	Kolo	II-Kolo, II, 6	
34	1905. ili 1906.	Zagreb	? Bračni automat ili Posluži se sam (glazbena šala)	Albrecht (Maravić i Dečak), Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-19 15/64	
35	1905. ili 1906.	Zagreb	? Suprug pred vrati (opereta); Pjevački boj u Lisinskoj ulici (glazbena šala)	Albrecht (Maravić i Dečak), Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-19 15/65	
36	1906, 19., 20. i 21. 3.	Zagreb	Odbor zagrebačkih gospodja i Gradj. odbor za Strossma- yerov spomenik Svečana večer	Albrecht (Maravić i Dečak), Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-19 15/100, 100a	
37	(1908, 13. i 14. 1.)	Zagreb	? I. i II. koncert Lea Slezaka	Bez po- datka o tiskaru, vjerojat- no Za- greb	HGZ	III-PG, 1892-19 15/92 i 93	
38	(1908. 13. i 14. 1.)	Zagreb	? Leo Slezak	Leykam, Graz	HGZ	III-PG, 1892-19 15/92a i 93a	Program i tekstovi pjesama (njem.) ti- skani za koncert u Zagrebu.
39	(1909.), 6. 6.	Varaždin	Mladež Kr. velike gimnazije Glazbeno-deklama- torna produkcija	Platzer, Varaždin	Stahu Ijak	II-StM, II, 4	Plakat.
40	1909., 26. 6.	Varaždin	Kr. velika gimnazija Proslava stogo- dišnjice Gajeva rodjenja	Platzer, Varaždin	Stahu Ijak	II-StM, II, 5	

N. BEZIĆ: KONCERTNI PROGRAMI I PLAKATI U ZBIRCI ARHIVSKE GRAĐE

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
41	1910., 5. 5.	Zagreb	Odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik Svečani koncert	Dionička tiskara, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/82	Paginirana brošura s programom.
42	1910., 29. 5.	Varaždin	Gimnazijsko tamburaško društvo "Svačić" Glazbeno-deklamatorna produkcija		Stahu ljak	II-StM, II, 6	Program pisan pisacim strojem.
43	1911., 27. 1.	Zagreb	? Koncert Joana Manéna	Hrv. katoličko tiskovno društvo, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/21	
44	1911., 22. 2.	Varaždin	Gimnazijsko tamb. društvo "Svačić" Glazbena produkcija i predstava	Stifler, Varaždin	Stahu ljak	II-StM, II, 11	
45	1912., 18. 1.	Zagreb	? Svečana akademija u spomen poljskoga pjesnika Zygmunta Krasinskog	Braća Kralj, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 12	Program na hrv. i poljskom jeziku.
46	1912., 8. 2.	Zagreb	Braća hrv. Zmaja Proslava osamdesetogodišnjice (...) Ivana pl. Zajca	Braća Kralj, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 13	
47	1912., 23. 2.	Zagreb	? Pjevačka večer	Hrvatsko katoličko tiskovno društvo, Zagreb	Miha lović	III-PG, Mi-206	Nastupili Richard Strauss i Franz Steiner.
48	1912., 26. 5.	Opatija	HPD "Kolo" Koncert	Dionička tiskara, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 58	
49	1912., 6. - 12. 6.	Zagreb	Zbor duhovne mladeži zagrebačke Dijamantni jubilej	Katoliška tiskarna, Ljubljana	Kolo	II-Kolo, II, 14	
50	1913., 1. 3.	Zagreb	Odbor za Njegoševu proslavu u Zagrebu Svečana proslava	Srpska štamparija, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 16	

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
51	1913., 18. 12.	Zagreb	HPD "Kolo" Društveni koncert	Novak, Zagreb	Kolo	II-Kolo, II, 59	
52	1914., 26. 5.	(Sisak?)	? Koncert hrv. umjetnika iz Beča	Jünker, Sisak	HGZ	III-PG, 1892-19 15/89	Program iz zbirke Šipuš-Lunaček, uvršten u zbirku programa HGZ-a.
53	1914, 9. i 10. 6.	Zagreb	Odbor zagrebačkih gospodja za strosmajerov spomenik i HNK Porin	Dionička tiskara, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-19 15/45	
54	1915., 12. 4.	Zagreb	HNK /Koncert i opereta/	Bez podatka o tiskaru	Miha lović	III-PG, Mi-247	
55	1916., 30. 1.	Zagreb	HGZ Prva javna učenička produkcija	Bogović, Zagreb	HGZ	III-PG, 1916/19	
56	1916., (5.) 2.	Zagreb	? Simfonijski koncert	Bez podatka o tiskaru	HGZ	III-PG, 1916/1	
57	1916., 1. 7.	Zagreb	? Bez imena koncerta	Novak, Zagreb	HGZ	III-PG, 1916/3	Nastup kazališnog orkestra. ⁵³
58	1916., 3. 10.	Zagreb	Odbor za Zitin dom i Odbor zagrebačkih gospodja za ratnu pripomoć Svečani koncert	Bez podatka o tiskaru	HGZ	III-PG, 1916/5	
59	1916., 8. 12.	Zagreb	HNK Vesele žene Windsorske (opera)	Bez podatka o tiskaru	Šipuš Lunaček	III-PG, Lun, 27	
60	1917., 16. 4.	Zagreb	? Koncert pianistice Elly Ney	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1917/14	

⁵³ Vidjeti Goglia, Antun. Orkestralna muzika u Zagrebu. Zagreb : [s. n.], 1935. (pretisak iz Sv. Cecilije). Str. 32. U knjizi o povijesti Zagrebačke filharmonije ovaj je koncert naveden u kronologiji nastupa tog orkestra (vidjeti Miklaušić-Ćeran, Snježana; Alma Zubović. Kronologija koncerata u Zagrebu od 1871. // Zagrebačka filharmonija 1871.-1996. Zagreb : Zagrebačka filharmonija, 1996. Str. 88).

N. BEZIĆ: KONCERTNI PROGRAMI I PLAKATI U ZBIRCI ARHIVSKE GRAĐE

Br.	Datum	Mjesto	Priredivač i ime koncerta	Tiskar, mjesto	Zbirka	Signatura	Napomena
61	(1917., 1. 12.)	(Zagreb)	? Maja de Strozzi I. "Večer međjunarodnih pjesama"	Bez podatka o tiskaru	HGZ	III-PG, 1917/43	
62	1917., 9. 12.	Zagreb	Odbor za pripomoć bolnicama Crv. križa u Zagrebu Koncert	Albrecht, Zagreb	HGZ	III-PG, 1917/35	
63	1918., 12. 1.	Zagreb	? Guslač Karl Flesch	Bez podatka o tiskaru	HGZ	III-PG, 1918/1	
64	1918., 6. 2.	Zagreb	Hrvatski glazbeni klub "Lisinski" Koncert	Bogović, Zagreb	HGZ	III-PG, 1918/12	
65	1918., 25. 2.	Zagreb	(Hrvatsko koncertno poduzeće) Gertrud Leistikov	Bez podatka o tiskaru	HGZ	III-PG, 1918/22	
66	1918., 5. 10.	Beč	Konzertbüro der K.K. Gesellschaft der Musikfreunde in Wien Vokalkonzert Südslavischer Nationalmusik	Novak, Zagreb	HGZ	III-PG, 1918/53	Nastup Hrv. gl. kluba "Lisinski". Program na hrv. i njem. jeziku.
67	1897.-1906.	Zagreb	Odbor za unapređivanje komorne glazbe u Zagrebu Deset godišta komorne glazbe	Granitz, Zagreb	HGZ	III-PG, 1892-1915/69	Brušura s programima svih koncerata.